

	Pag.
VII. De fuce et ornatu mulierum	464
Caput 1. Quo sensu a nobis vox fuci et ornatus sumatur	464
" 2. De ornatu moderato et de excessivo	465
" 3. Quando ornatus et fucus licite adhiberi possit	465
" 4. Quando venialiter per fucum et ornatum peccetur	468
" 5. Saepe peccata mortalia per fucum et ornatum committuntur	469
" 6. Rationes pro fuce vel ornata superfluo considerantur	485
" 7. Remedia contra abusum fuci et ornatus	495
VIII. Documenta ad bene interpretandam scripturam sacram	501
X. Monita pro iis, qui concionandi munus suscipiunt	506
X. Ex lectionibus de oratione	
Lectio 20	543
Lectio 21	549
Specimina diversa ex aliis lectionibus de oratione	555
Index nominum utriusque tomi	561

Prolegomena ad alterum tomum.

Caput I. Prolegomena ad quattuor vota priora primae partis.

Quattuor haec scripta eatenus cohaerent, quatenus omnia ad praeparationem concilii Tridentini denuo aperiendi spectant. Pius papa IV. vixdum ad solium pontificium evectus erat die 26. Decembris 1559, quum statim, consultore et adjutore sancto suo nepote ac secretario status, Carolo Borromaeo, apud animum suum statuit concilium oecumenicum ad optatum finem perducere. Et sane magno huic pontifici Deus reservatam voluit gloriam, victis tandem maximis difficultatibus, conficiendi negotii, quod supra quam dici potest religioni christianae salutare erat.

Primum votum ad unam ex istis difficultatibus pertinet. Mota haec erat ab aula caesarea, atque in eo consistebat, quod imperator, secus ac papa intendebat ac res ipsa postulabat, omnino vellet, ut concilium indiceretur non tanquam continuatio synodi anno 1552 suspensae, sed tanquam novum, proprium atque a priore distinctum concilium; idque propter protestantes fieri debere aiebat. Ejus consilarii quippe, partim oculati protestantes¹⁾, ipsi persuaserant, non venturos esse protestan-

¹⁾ Cf. Janssen J., Geschichte des deutschen Volkes tom. IV. (Freiburg 1885) p. 122.

tes, si priores conventus cum suis decretis considerarentur tamquam pars immutabilis unius ejusdemque magnae et oecumenicae illius synodi; nimium conqueri protestantes, se in prioribus sessionibus non fuisse sufficienter auditos, neque posse ab iis in antecessum jam exigi, ut seipsos damnarent. Inculcabat imperator, magni omnino interesse, ut quam plurimi representantes novae fidei ad synodum venirent; curandum quoque, ut major numerus episcoporum et principum partem in concilio haberet, quod tunc eventurum spes erat, si concilium tanquam novum convocaretur; erga suspensum enim adeo male affectas esse nonnullas aulas, ut, exemplum Galliae secutae, ejusdem decreta accipere nollent. Neque id monere imperator omisit, papam ea ratione multo majorem gloriam adepturum, quam si cum dubia exitus spe antiquam synodum continuare tentaret. Denique et hoc affirmabat, „intermissionem seu suspensionem concilii biennii excurrentis flexu fuisse definitum; jam vero ab ea octo ferme annos excurrisset, neque de ea prorogatione quidquam sancitum.“

Quae omnia acrius erant expressa in sic dicto „libello reformationis“, quem Ferdinandus Stanislaus Hosio, nuntio apostolico Viennae tradidit die 20. Junii 1560.¹ Erant in eodem memoriali et alia puncta proposita, quae papae displicere debebant; verum ea hoc loco non sunt memoranda.

Ad illas observationes circa concilium continuandum vel denuo inchoandum Pius IV. in amica sua epistola ad imperatorem brevius quidem respondet, quam ad alias difficultates ac propositiones ab eodem imperatore factas, sed tamen aperte voluntatem suam continuandi concilii significat.² Exceptionem suspensionis synodi ultra biennium protractae ita tollit: „Quod dicitur concilium per duos tantum annos

¹ Hoc documentum prima vice integrum exhibetur apud Sichel, *Zur Geschichte des Concils von Trient* (Wien. 1872) p. 55 ss. Fragmenta ex eo decrepta dederant Raynaldus ad a. 1560, n. 55, Pallavicinius, I. XIV. c. 13 m. 10 ss., alii.

² Maximam hujus epistolae partem, sine data, refert Raynaldus ad. an. 1560 n. 56.

fuisse suspensum, quumque jam lapsi octo alii fuerint, per quos nulla nova sit facta suspensio, continuari id concilium non posse, sed novum institui debere, ea res non ita se habet; suspensio enim a concilio facta est ad biennium, a Julio vero III. facta fuit ad suum et sedis apostolicae beneplacitum; in hoc tamen concilio et pontifex convenerunt, ut expectari deberet finis bellorum atque opportunius tempus. Quod quum nunc advenerit, consecuta ubique jam pace, certe concilium Tridentinum pristinas vires suumque vigorem, si id pontifici videatur, resumere potest.“ Sed conferri cum hac responsione possunt quae ipse habet Lainius in primo suo voto p. 5 hujus tomi.

Simili ratione de continuando concilio sermo erat in primo documento publico pontificis, quo concilium imminens annuntiabatur, scilicet in bulla „Ingemiscimus semper“ ed. d. 20. Novembris (cfr. infer. p. 3, nota), per quam orbi christiano preces publicae pro celebranda synodo praescribebantur.

Quibus praemissis, jam de proxima occasione scribendi primum votum Lainii pauca haec accipe. Die 15. Novembris 1560 celebratum est consistorium, in quo papa retulit, tractatus de cogenda synodo cum principibus habitos ad felicem exitum esse perductos; praeterea memoratam bullam in antecessum annuntiavit, indictis etiam peculiaribus jejuniis et pietatis exercitiis pro urbe Roma. „Necnon injunxit“, ita Raynaldus ad fidem actorum consistorialium narrare pergit n. 67, „reverendissimis Dominis [cardinalibus] Saraeno, Puteo et sancti Clementis [Cigada] et aliis theologis, ut conficerent bullam, quae collecta legeretur in consistorio ut alias fuit factum.“ — Atque haec est bulla „Ad ecclesiae regimen“, qua patres concilii Tridentum convocantur, edita die 29. Nov. 1560. Primum votum Lainii diebus praecedentibus exaratum est.

Antequam enim bulla in consistorio proponeretur, ejus schema in congregatione canonistarum et aliorum theologorum praesente papa praelegebatur. Inter invitatos erat et Lainius, praepositus generalis societatis Jesu. Quid

ipse de proposita quaestione censeret, non minori cum libertate et fortitudine quam prudentia ac reverentia in primo suo voto aperte edixit. Non defuisse, maxime ex ordine canonistarum, qui ab eo dissentirent, ex ipso voto liquet. Aliunde non habemus notitiam hujus consultationis, quum et in historia a Pallavicinio conscripta et in monumentis a Sickel editis silentio praetermittatur.¹

Sic igitur confectum est primum Lainii votum, quod quia in forma integra hic prostat (pp. 1—16), intelligens lector ipse ex argumentorum gravitate atque ex descriptionis perspicuitate tuto aestimare poterit.

Vota secundum et tertium ex argumenti natura ad ipsam illam consultationem pertinent; neque a verisimilitudine abhorret, ambo fuisse per eandem occasionem a Lainio conscripta; unde et factum videtur, ut in eodem codice msc. conjuncta reperiantur.

Votum II. exponit quaestionem de protestantibus in concilio audiendis. Quoniam Lainius id omnino agebat, ut quae antea jam sancita Tridenti fuerant, publice ac solemniter admitterentur tanquam legitime et immutabiliter definita, facile excipi contra eum poterat exceptumque proculdubio est, stante hoc postulato desperandum esse, qui tantopere desideraretur, protestantium adventum. Hinc posita quaestio: liceatne contra jam definita disputare. Respondet Lainius: „Audiendi sunt haeretici (exceptis iis qui omnino obstinati et deplorati sunt), ut doceri et erudiri possint, non autem, ut mutentur bene statuta de fide“ (p. 20).

¹ Cfr. tamen quoad caetera acta Romana ac pontificia Pallavicinium I. XIV, c. 14 ss. et Sickel (l. cit.) p. 84 ss. Die 12. Octobris Prosper de Aro, orator imperatoris apud pontificem, ad imperatorem scribit: „Hic quotidie conventus habentur a reverendissimis cardinalibus et episcopis de rebus concilii, resque varie ac diversimode tractatur; sed quum nesciant, quomodo Gallicanis occurrant novitatibus, nisi Tridentini concilii suspensionem tollant, expectat S^{as} S., si quid melius inventum aut excogitatum fuerit per majestatem vestram.“ (Sickel p. 102).

Votum III. speciatim refert, quidnam sit in prioribus sessionibus concilii definitum, breviterque indicat, quid adhuc supersit definiendum. Probabile est, votum contra eos dirigi, qui in congregationibus Romae habitis assererent, „parum referre, de novo incipere concilium, quod hucusque pauca decisa a concilio Tridentino sint.“ (p. 9).

Quae tanquam pars altera hujus voti apparet (p. 21) hac praefixa inscriptione: „Quaenam inconvenientia sequantur ex eo, quod nondum finito nec confirmato concilio Tridentino novum indicatur“, ea primitus proprium ac distinctum votum fuisse videtur; quod quum tamen nonnisi brevis quaedam delineatio primi nostri voti esset, non putavimus integrum imprimendum esse.

Majoris momenti conspicitur esse votum quartum, quod refertur ad bullam convocationis jam editam die 29. Novembris 1560.

Praelatus, cujus nomen tacetur¹), ex auctore quaesierat, quidnam esset respondendum, si ab adversariis objiceretur, ex bulla non constare, utrum papa velit continuare concilium an de novo indicere.

Qui in praevius consultationibus Romanis cum Lainio voce et scripto pro continuanda synodo egerant, post editam bullam aliquid difficultatis inde experiri debebant, quod ipsorum animadversiones pro aperta continuatione prioris concilii factas parum curatas viderent; papa scilicet rebus omnibus mature perpensis ad majus ecclesiae bonum conducere judicavit, si ea in causa imperatori, Gallis ac protestantibus quodammodo gratificaretur ac concilium non tam aperte ut continuationem suspensae synodi convocaret. Id afflicto ecclesiae statui Lainius quoque tribuere potuit, vera ac genuina principia exposuisse contentus; praesertim quum bulla nihil de iis, quae jam definita erant, in concilio retractandis contineret.

Lainius se, ut alibi semper, ita etiam in hac quaestione tractanda virum perfectae obedientiae exhibuit.

¹ Lainius enim alloquitur: „Dominatio Vestra Rma“

Quemadmodum enim in praeliminaribus tractibus media in acri sua oppositione contra novum concilium sincere professus fuerat, „paratum se esse veneranter suscipere decretum Sni. de hac re et illud cum Dei gratia pro virili tueri, quovis proprio iudicio depositum“ (infra p. 16), ita nunc, edita jam bulla de hac re saltem non tam clare loquente, quemadmodum ipse desiderabat, aperte ac simpliciter declaravit, „christiano viro tantum incumbere onus eam bene interpretandi et cum Dei gratia tuendi“ (pp. 21—22). Paucissimi profecto sunt principes, qui gaudere possint consiliariis adeo ab omni animi perturbatione ac partium studio liberis tantaque fortitudine, sinceritate ac pietate munere suo fungentibus.

Quomodo Lainius ipse huic a se proclamatae obligationi bullam tuendi, rationibus ex ipso ejus contextu erutis, satisfecerit, et quamnam rationem speciatim praelato illi, pro quo votum exaravit, scite suaserit ad bullam contra protestantium difficultates defendendam, id ex ipsa Lainii scriptura lector facile colligit (pp. 21—23).

Quum Joannes Franciscus Commendonus, episcopus Zaeynthiorum, tunc missus esset ad principes protestantes, ut eos ad concilium invitaret, conjicere possumus, votum pro hoc praelato fuisse conscriptum. Is, teste Latino Latinio (apud Raynald. ad an. 1560, n. 75), die 13. Decembris Roma profectus est; unde etiam tempus scriptio- nis circiter erui potest.

Neminem latet, Pium IV. aulis principum et haereticis frustra omnino morem gessisse; nam praeterquam quod protestantes pontificis invitatu non venerunt, papa ne apud catholicos quidem id est consecutus, ut indulgenti sua concessione omnem oppositionem tum in ipso concilio tum in aulis principum e medio tolleret, hispanis iterato petentibus, ut concilium aperte declararetur tanquam prioris synodi continuatio, Gallis et contra adeo vehementer reclamantibus, ut ne admittere quidem vellent quae in priori concilio jam erant synodaliter statuta. Imperator animo erat a continuatione concilii averso; unde etiam factum est, ut nec ipse papa saltem in foro publico

ex statu ejusdem ambiguitatis emergerit. Hispani tandem cum papa in eo acquieverunt, ut continuatio sub finem concilii exprimeretur ac priora decreta etiam solemniter approbarentur. Caeterum antiquiora haec decreta etiam ante obtentam approbationem pontificiam ex parte synodi confirmata dici possunt, quod in ultima sessione cuncta solemniter praelegerentur.¹

Adeo, in negotiis synodicis etiam, erat servendum tempori ac principibus catholicis alias de ecclesia bene meritis.

Exemplaria mscr. nobis obvia quod attinet, quattuor haec vota continentur in illo volumine, quod in prolegomenis ad tom. I (p. 25*) signavimus sub littera A eique eum fasciculi originales erant affixa. Descripta quidem aliena manu apparent, sed Lainius ipse plures correctiones manu sua adhibuit votis II, III, IV., unde conjecturae locus est, schemata seu primos illos conceptus esse, ex quibus deinde exemplaria, quantum necesse erat, describebantur.

In codice praecedebant vota II—IV, quod tamen non impedire debere visum est, quominus voto primo locum primum concederemus, propter ejus materiam alias eidem debitam. Praeterea solum hoc primum votum verba praefixa habet: Illustrissime et reverendissime domine. Reliqua autem tria (vel potius quattuor) quasi unum totum efformabant, sicuti ex titulo communi a dorso ultimi folii eisdem appposito apparet.

Caput II. Prolegomena ad quintum votum de calice laicorum.

I.

Status quaestionis historicae.

Quaestio de calice laicis concedendo, quae in concilio Tridentino agitata est, non quidem ad primas summique momenti causas in synodo tractatas pertinet, attamen inter eas jure censetur, quae omnium studia maximopere excitabant et suspensos animos diutissime tenebant. Immo

¹ Pallavicinius lib. XXIV; c. 8., nn. 6—7.